

**ПОЕТИЧНІ РЕФЛЕКСІЇ НА ТЕМУ ВІЙНИ ЛІНИ КОСТЕНКО:
«І ВЕСЬ ЦЕЙ ДІАЛОГ ЦИВІЛІЗАЦІЙ,
ДЕ БОМБА ЯК ОСТАННІЙ АРГУМЕНТ»**

Буряк О. Ф.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української філології та журналістики
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна*

У творчому доробку нашої геніальної сучасниці Ліни Костенко особливе місце посідає мотив війни, що має різновікове автобіографічне підґрунтя.

Свідомість поетеси назавжди закарбувала дитячі враження, переживання Другої світової війни, пізніше втілені як спогади-спалахи в поетичних рядках («У Корчуватому, під Києвом...», «Колись давно в сумних біженських мандрах...», «Проводи» та ін.). Вплив війни на формування світогляду письменниці, визначення ідейно-тематичних координат її творчості важко переоцінити. Саме тому В. Панченко виокремлює, здавалося б на перший погляд, локальний «мотив дитинства, вбитого війною» [7, с. 10] як один із визначальних у поезії Л. Костенко (дослідник використав для цього метафору з її твору «Мій перший вірш написаний в окопі...»: «*Мій перший вірш написаний в окопі, / на тій сипкій од вибухів стіні, / коли згубило зорі в гороскопі / моє дитинство, вбите на війні*» [2, с. 31]).

На долю вісімдесятилітньої мисткині випало стати свідком вторгнення російської орди в Україну 2014 року, що переросло в немислимий у цивілізованому світі апокаліптичний абсурд. У період сучасної російсько-української війни на цю болісну тему в доробку Л. Костенко з'явилися поезії, в яких актуалізувався дитячий емоційний досвід письменниці й водночас зреалізувався філософський підхід до осмислення сучасної драми українського народу через розгортання часової перспективи, увиразнення циклічності історичних подій, використання загальнолюдської оптики їхнього бачення. Таким чином унаочнився органічний зв'язок мотиву війни з іншим мотивом, влучно визначеним В. Панченком як «мотив іронії історії, парадоксального зв'язку часів» [7, с. 12]: історія повторюється в аналогічних подіях, ситуаціях, проблемах.

Одна з перших поетичних рефлексій на тему сучасної україно-російської війни – вірш «І жах, і смерть, і кров, і відчай...», що був презентований як автограф на титульній сторінці книги вибраного «Триста поезій», переданій бійцям добробату «Київ-1» в 2015 році [5]. Поезія насажена праведним гнівом, що переростає в сарказм, коли авторка, послуговуючись перифразами «*звір огидної породи, / Лох-Несс холодної Неві*» [4, с. 248], створює карикатурний сюрреалістичний портрет президента країни-агресора. В останніх рядках у формі риторичного питання-перестороги звучить кассандрівський прогноз: «*Куди ж ви дивитесь, народи?! / Сьогодні ми, а завтра – ви*» [4, с. 248]. Росія – загроза не лише для України, а для всієї світової цивілізації, що письменниця не раз стверджувала у своїх творах, зокрема в історичному романі у віршах «Берестечко», опублікованому чверть століття тому, роботу над яким було розпочато ще в шістдесяті роки ХХ-го століття: «*Це чорна прірва з хижою десницею, / смурна од крові, смут своїх і свар, / готова світ накрити, як спідницею / Матр'юха накриває самовар*» [1, с. 169]. Бездіяльність, відстороненість Європи, світової спільноти від драми українського народу дає зелене світло загарбницькій політиці путіна. Безкарність зла встократ помножує його сили.

Російська орда, для якої не існує ніяких морально-етичних норм, правил, гуманістичних цінностей, вражає своєю ницістю й жорстокістю:

*Вернулись люди – а немає стін.
Пройшла орда, жорстока і запекла.
Регоче диявол.
І встає з руїн
Сивий Янгол українського пекла* [6].

Абсурдність дій, злочини російських нелюдів осягаються Л. Костенко як психічна невиліковна хвороба:

*Зміряйте росії температуру –
у неї біла гарячка.
Поставте діагноз –
у неї параноя.
Вона хреститься на ікони,
а бомбить церкви й кладовища.
Її священники благословляють убивць* [6].

Мисткиня намагається докричатися до сильних світу цього, щоб зупинити кровопролиття агресора, який хизується своєю безкарністю.

Поетеса осмислює сучасну війну в біблійній парадигмі через антитезу, в якій Україна асоціюється з образом посивілого від пережитого Янголом, а хижа, цинічна росія – із творцем пекла.

Образ української матері-страдниці, котра захищає і плає життя серед апокаліпсису, народжений шляхом переосмислення образу Богоматері й, водночас, закорінений в українську літературну традицію шістдесятників, які активно експлуатували персоніфікований образ матері-Батьківщини:

Колись була Мадонна Перехресть.

Тепер у нас Мадонна Бомбосховищ [6].

Оксиморонний образ Мадонни Бомбосховищ, який переростає в символ сучасної воєнної України, асоціативно близький до Чорнобильської Мадонни І. Драча: підґрунтя цих образів – парадоксальний симбіоз художніх смислів, діалектика життя і смерті, стійкості і страждання.

У поезії «У нас вже підриваються на мінах...» в образі України простежується алюзія на муки розп'ятого Ісуса Христа. Самопожертва як вищий вияв любові до Вітчизни підноситься авторкою на вершину системи суспільних морально-етичних цінностей: «Щоб Україна не була розп'ята, / пішли боротись, – хто ж, як не вони?!» [6].

У філософському ключі осягається тема загибелі на війні кращих синів України: «Так виникає нація героїв. / Так постає з населення народ» [6]. Стверджується ідея націтворення шляхом плати найдорожчої ціни – жертвування цвітом нації, пасіонарїями. Ця ідея суголосна Стусовим міркуванням про самоідентифікацію українців, становлення нації: «Щоб запобігти нівеляції українського народу, треба офірувати кращих його синів» [8].

Імпресіоністичні замальовки із воєнних буднів («Ця ніч була загрозна і темна...», «Війна малое кров'ю акварелі...», «Підкрадається лихо нечутними кроками...») відтворюють типові емоції українців. Наприклад, авторка відображає щоденні переживання набридлих нічних повітряних тривог, що руйнують спокій – емоційний індикатор захищеності і стабільності людини:

Ця ніч була загрозна і темна.

І так хотілось тиші і тепла!

*А вибух був – як жовта хризантема,
що на пів неба раптом розцвіла.*

Струнуло стіни і двигтіло довго ще.

Сирени вили, блискало на склі [3].

Психологічно точно змальовано намагання ліричної героїні відсторонитися від негативу шляхом сприймання вибуху як велетенської жовтої квітки, схожої на дивовижні світлові малюнки салютів, що з'являлися в мирні часи. Серед хаосу, руйнації людська свідомість шукає порятунку у звичному, конструктивному, гармонійному, навіть якщо це буде лише візія уяви.

Незважаючи на апокаліптичність зображеної ситуації, лірична героїня долає страх екстраполоючи його на ворога: «*То що – тікати? / Бігти в бомбосховище? / А не діждав би фюрер у кремлі! / Хай сам боїться – він уже вчорашний*» [3].

Афористичне завершення поезії варіює наскрізну у творчості мисткині ідею стоїцизму:

Сирени виють. А мені не страшно.

Хто не тікав, того не доженуть [3].

Поетичні рефлексії про сучасну україно-російську війну розширюють тематично й збагачують ідейно мотив війни у творчості Ліни Костенко, надаючи йому глибинного філософського звучання, зокрема через створення інтертексту – експлуатацію біблійних алюзій та ремінісценцій. Вірші про сучасну війну демонструють вміння мисткині відображати суспільну емоцію, настрій, пасіонарність українців.

Поезії Л. Костенко – це написані «біографом народу» сторінки літопису драматичної історії України.

Література:

1. Костенко Л. Берестечко: історичний роман / авт. Статей І. Дзюба, В. Панченко; іл. С. Якутовича. Вид. 2-ге. Київ : Либідь. 2017. 232 с.

2. Костенко Л. Вибране. Київ : Дніпро, 1989. 559 с.

3. Костенко Л. Немає часу на поразку: вірші Ліни Костенко про сучасну війну. *Освіторя*. 2022. URL: <https://osvitoria.media/experience/nemaє-chasu-na-porazku-virshi-liny-kostenko-pro-suchasnu-vijnu/> (дата звернення: 7.09.2024).

4. Костенко Л. Триста поезій. Вибрані вірші. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2015. 416 с.

5. Кудрін О. Ліні Костенко 92 роки. Читаємо пророцтва геніальної українки. *Укрінформ*. 19.03.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3434467-lini-kostenko-92-roki-citaemo-prorocstva-genialnoi-ukrainki.html> (дата звернення: 12.09.2024).

6. Ліна Костенко. “Війна малює кровю акварелі”. *Нова Польща*. 8 березня 2023 року. URL: <https://novapolshcha.pl/article/lina-kostenko-viina-malyuye-krovyu-akvareli/> (дата звернення: 8.10.2024).

7. Панченко В. “Народу гілочка тернова...”: диптих про поезію Ліни Костенко. Київ : Веселка, 2005. 64 с.

8. Стус В. Лист до друзів. 30 липня 1978 року. *Стус Центр*. URL: <https://stus.center/p/list-do-druziv-794648> (дата звернення: 8.10.2024).